

Природна орхіофлора в умовах середовища урботериторій поліської частини Чернігівської області (Україна)

Юрій Карпенко

*Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка,
Чернігів, Україна, uich2011@i.ua*

В умовах зростаючих темпів сучасної трансформації флори, зокрема внаслідок розширення міських територій та під впливом процесів урбанізації, з метою охорони фіторізноманіття необхідно вивчати та інвентаризувати збережені природні та напівприродні ділянки. Спонтанна флора у межах міст значною мірою формується за участю синантропних видів, особливо адвентивних, однак у її складі присутні види, які залишились від природної флори та мають природоохоронні статуси. Серед них можуть зберігатися рідкісні та малопоширені види, які загальнодержавний або регіональний статус охорони. Вивчення раритетного компоненту флори міст має теоретичне та практичне значення, зокрема і вивчення умов, за яких ці види зберігаються в задовільному стані та повноцінно відтворюються у урбосередовищі.

Міста, які розташовані у межах поліської частини Чернігівської області мають значні природні території в форматі лісопаркових, приміських рекреаційних лісів та територій з природоохоронним статусом. До складу раритетного фітокомпоненту території досліджень нами передусім були включені види флори, що внесені до Червоної книги України (2009)

Орхідні – велика група рідкісних та зникаючих видів рослин з складними життєвими циклами, всі представники якої занесені до Червоної книги України. Видова різноманітність орхідей виступає як один з показників ступеня антропогенної трансформації в межах території досліджень, а також може бути фактором впливу людини на довкілля.

Основою для аналізу видового складу родини *Orchidaceae* стали матеріали флористичних досліджень міст Чернігова, Новгород-Сіверського, Сновська та їх околиць (територія субурбанозони), які проводились упродовж 2010-2018 років на їх території.

Раритетний компонент родини *Orchidaceae* урбанофлори поліської частини Чернігівської області включає 7 видів із 5 родів (*Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Epipactis helleborine* (L.) Crantz, *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *P. chloranta* (L.) Rich., *Listera ovata* (L.) R.Br., *Dactylorhiza majalis* (Rchb.) P.F. Hunt et Summerhayes, *D. incarnata* (L.) Soó., які занесені до третього видання Червоної книги України (2009).

У фітосозологічному відношенні раритетні види (Червона книга України, 2009), за природоохоронним статусом розподіляються наступним чином: рідкісний – 1 вид, вразливий – 1 вид, неоцінений – 5 видів. У межах території поліської частини Чернігівської області ці види мають такі категорії раритетності: рідкісні – 2 види, потенційно вразливі – 5 видів.

Локалітет *Neottia nidus-avis* був виявлений на східній околиці м. Чернігів у мішаному сосново-дубовому лісі, місцями на узліссі. На ділянці зростання

гніздівки зімкнутість крон становила 0,7, проекційне покриття травостою – майже 40 %, тут вид був представлений лише декількома квітучими особинами

Локалітет *Platanthera bifolia* виявлений у північно-західній та східній околиці м. Чернігів, південних околицях м. Новгород-Сіверський, у сосново-дубовому та березовому лісі. На ділянці зростання зімкнутість крон становила 0,8, проективне покриття травостою – понад 80 % із участю видів роду *Agrostis*.

Platanthera chloranta є видом, характерним для Новгород-Сіверського Полісся, в умовах якого зустрічається в освітлених березняках або на узлісних ділянках (південні околиці м. Новгород-Сіверського).

Види роду *Platanthera* віддають перевагу ґрунтам із присутністю карбонатів, тому найбільша чисельність популяцій спостерігається в межах відрогів Середньоросійської височини; на північному сході чернігівської області, де вони зростають переважно у листяних і мішаних лісах, зрідка зустрічається на узліссях.

Epipactis helleborine у межах м. Чернігова зустрічається в заплавних лісах р. Десни (ценози тополевих лісів, паркова територія «Кордівка», липово-дубові ліси в ярах і балках в окол. м. Новгород-Сіверського) В усіх зазначених містах, коручка зростала одинично або невеликими групами по 3-5 особин

Listera ovata у межах території досліджень зростає у вологих і затінених місцях у листяних тамішаних лісах, в ярах, серед чагарників. Вид виявлений на північно-західній та східній околицях м. Чернігів, південних околицях м. Новгород-Сіверський, переважно в ярах і балках.

Dactylorhiza majalis виявлений на невеликій за площею вологій луці, що прилягає до присадибної забудови, на північних околицях м.Сновська., тут зросло лише 5 особин, із яких 3 перебували в генеративному стані.

Dactylorhiza incarnata був виявлений на трав'яному низинному, частково осушеному, болоті у південній околиці с. Новоселівка (в межах м.Чернігова) на лівобережній частині заплави р. Десна. Тут було відмічено близько двох десятків особин із оптимальною, частково задовільною життєвістю, з переважанням генеративних рослин. Цей вид є найпоширенішим і найчисельнішим із болотних орхідей на території Чернігівщини, який зростає в тих самих умовах, що і попередній вид, але *D. majalis* займає зволоженіші місцезростання.

Незважаючи на трансформацію рослинного покриву у процесі урбанізації, флора досліджених міст включає 7 видів із 5 родів родини *Orchidaceae*, які приурочені до природних або напівприродних місцезростань. Тому для збереження раритетного фітокомпоненту урбанофлори слід здійснити такі заходи: охорона непорушених ділянок, збереження фрагментів корінної рослинності, створення ботанічних природоохоронних об'єктів у заплаві р. Десна, моніторинг популяцій окремих видів та можливість введення в культуру з подальшою репатріацією в місця, де ці види зростали раніше або схожі біотопічно і ценотично.